

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

TRANSCHEGARAVIY GIDRORESURLARDAN BARQAROR FOYDALANISHNING
SIYOSIY-HUQUQIY MEKANIZMLARI VA ULARNING FALSAFIY-MA'NAVIY ASOSLARI

2-IYUN
2026-YIL

Qo'qon shahri,
Qo'qon davlat universiteti

Xalqaro
miqyosda

TRANSCHEGARAVIY SUV MASALALARIGA FALSAFIY-MA'NAVIY YONDASHUV

Yuldasheva Xusnidaxon Jumanazar qizi

Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada transchegaraviy suv masalalarining falsafiy va ma'naviy jihatlarini tahlil qilinadi. Suvning insoniyat hayotidagi o'rni, uning ekologik, ijtimoiy va siyosiy ahamiyati yoritilib, Markaziy Osiyo hududidagi suv resurslari bilan bog'liq muammolar falsafiy nuqtai nazardan baholanadi. Shuningdek, suvdan oqilona foydalanish, davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va ekologik madaniyatni shakllantirishning ma'naviy asoslari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: transchegaraviy suv, ekologiya, falsafa, ma'naviyat, suv resurslari, xalqaro hamkorlik, ekologik madaniyat.

Аннотация: В данной статье анализируются философские и духовно-нравственные аспекты трансграничных водных проблем. Освещается роль воды в жизни человечества, её экологическое, социальное и политическое значение, а также даётся философская оценка проблем водных ресурсов в Центральной Азии. Кроме того, раскрываются духовные основы рационального использования воды, международного сотрудничества и формирования экологической культуры.

Ключевые слова: трансграничные воды, экология, философия, духовность, водные ресурсы, международное сотрудничество, экологическая культура.

Abstract: This article analyzes the philosophical and spiritual dimensions of transboundary water issues. The role of water in human life, its ecological, social, and political significance are highlighted, and water resource problems in Central Asia are evaluated from a philosophical perspective. The article also reveals the spiritual foundations of rational water use, international cooperation, and the development of ecological culture.

Keywords: transboundary water, ecology, philosophy, spirituality, water resources, international cooperation, ecological culture.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida transchegaraviy suv resurslari masalasi dunyo miqyosidagi dolzarb muammolardan biriga aylanib bormoqda. Ayniqsa, suv manbalari bir nechta davlat hududidan oqib o'tadigan mintaqalarda suvdan foydalanish, uni taqsimlash va muhofaza qilish masalalari nafaqat siyosiy yoki iqtisodiy, balki falsafiy-ma'naviy mazmun ham kasb etmoqda. Chunki suv insoniyat hayoti, tabiat muvozanati va sivilizatsiyalar taraqqiyotining asosiy manbai hisoblanadi.

Markaziy Osiyo hududi transchegaraviy suv muammolari yaqqol namoyon bo'layotgan mintaqalardan biridir. Amudaryo va Sirdaryo havzalaridan foydalanish

bilan bog'liq masalalar mintqa davlatlari o'rtasidagi hamkorlik, ekologik xavfsizlik hamda ijtimoiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli suvga faqat tabiiy resurs sifatida emas, balki insoniyatning umumiy boyligi, ma'naviy qadriyati sifatida yondashish muhim ahamiyat kasb etadi.

Sharq falsafasi va islomiy tafakkurda suv poklik, hayot va baraka timsoli sifatida talqin etiladi. Qur'oni karimda ham "Barcha tirik narsani suvdan yaratdik" degan mazmundagi oyatlar suvning muqaddas ne'mat ekanini anglatadi. Demak, suvga nisbatan mas'uliyatli munosabat nafaqat ekologik ehtiyoj, balki ma'naviy burch hamdir.

Hozirgi davrda iqlim o'zgarishi, aholi sonining ortishi va sanoat rivoji suv resurslariga bo'lgan bosimni kuchaytirmoqda. Natijada suv tanqisligi, ekologik inqiroz va transchegaraviy ziddiyatlar yuzaga kelmoqda. Bunday sharoitda davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch, hamkorlik va ekologik madaniyatni rivojlantirish muhim vazifaga aylanadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi transchegaraviy suv masalalarining falsafiy-ma'naviy mohiyatini ochib berish, suvdan oqilona foydalanishning insoniy va axloqiy asoslarini tahlil qilishdan iborat.

Asosiy qism

Transchegaraviy suv muammolarining mohiyati

Transchegaraviy suvlar — ikki yoki undan ortiq davlat hududidan oqib o'tadigan daryo, ko'l va yerosti suvlaridir. Bunday suv resurslari dunyoning ko'plab hududlarida mavjud bo'lib, ular davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy munosabatlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Markaziy Osiyoda Amudaryo va Sirdaryo asosiy transchegaraviy suv manbalari hisoblanadi.

Suv resurslarining notekis taqsimlanishi ayrim hollarda davlatlar manfaatlari to'qnashuviga sabab bo'lmoqda. Yuqori oqimdagi davlatlar gidroenergetik maqsadlarni ustuvor deb bilsa, quyi oqimdagi davlatlar sug'orish va qishloq xo'jaligi ehtiyojlarini muhim deb hisoblaydi. Bu esa suvdan foydalanishda muvozanatli yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Suvning falsafiy talqini

Falsafada suv hayotning ibtidosi sifatida talqin qilinadi. Qadimgi yunon faylasufi Fales borliqning asosi suv ekanligini ta'kidlagan.¹ Sharq tafakkurida esa suv tabiat va inson uyg'unligining ramzi sifatida qaraladi.

Suv insonni tabiat bilan bog'lovchi eng muhim ne'matlardan biridir. U insoniyatni hamkorlikka, o'zaro hurmat va birdamlikka undaydi. Shu ma'noda transchegaraviy suv masalalari ham davlatlar o'rtasidagi hamjihatlik va insonparvarlik tamoyillariga asoslanishi kerak.

Suv barcha din va madaniyatlarda hayot manbai hamda muqaddas ne'mat sifatida e'tirof etiladi. Xususan, Islom dinida suvga alohida hurmat bilan qaraladi, uni isrof qilish esa qattiq qoralanadi. Hadislarda hatto oqar daryo bo'yida tahorat olayotganda ham suvni ortiqcha ishlatmaslik tavsiya etilgan. Bu esa insonning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatini shakllantirishda muhim ma'naviy mezon hisoblanadi. Suvdan oqilona foydalanish nafaqat iqtisodiy yoki ekologik zarurat, balki axloqiy va ma'naviy burch sifatida ham talqin qilinadi.

¹ Asmus V.F. *Antik falsafa tarixi*. — Moskva: Nauka, 1976. — 23-bet.

Shuningdek, suv qadimdan xalqlar o'rtasida tinchlik, hamjihatlik va hayot ramzi bo'lib kelgan. Ko'plab milliy urf-odat va qadriyatlarda suv poklik, baraka va hayot davomiyligining timsoli sifatida qadrlanadi. Shu sababli suv resurslarini asrash va kelajak avlodga yetkazish har bir insonning ma'naviy mas'uliyatidir.

Bugungi kunda dunyo miqyosida kuzatilayotgan ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi va suv tanqisligi insoniyat oldiga jiddiy vazifalarni qo'ymoqda. Bunday sharoitda tabiatga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish, ekologik madaniyatni rivojlantirish va suvni tejash ko'nikmalarini keng targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yosh avlodni ekologik tarbiya ruhida voyaga yetkazish, ularda tabiatga mehr va mas'uliyat hissini kuchaytirish kelajakdagi ekologik xavfsizlikning muhim omilidir.

Ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari hamda oilada suvni tejash, atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik qadriyatlarni targ'ib qilish orqali jamiyatda ekologik ongni yuksaltirish mumkin. Chunki suvni asrash — bu faqat tabiatni emas, balki insoniyatning kelajagini asrash demakdir.

Xalqaro hamkorlik va ekologik madaniyat

Transchegaraviy suv muammolarini faqat siyosiy yoki iqtisodiy vositalar bilan hal etish qiyin. Bu borada davlatlar o'rtasida o'zaro ishonch, muloqot va ma'naviy hamkorlik muhim o'rin tutadi. Suv resurslaridan adolatli foydalanish tamoyili mintaqaviy barqarorlikning asosiy omillaridan biridir.

Xalqaro tashkilotlar va ekologik dasturlar ham suv muammolarini hal etishda muhim rol o'ynaydi. Ekologik madaniyatni rivojlantirish esa jamiyatning suvga bo'lgan munosabatini tubdan o'zgartirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, transchegaraviy suv masalalari bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng dolzarb global muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu masala faqat ekologik yoki siyosiy xarakterga ega bo'lib qolmay, balki chuqur falsafiy va ma'naviy mazmunni ham o'zida mujassam etadi. Chunki suv — hayot manbai, tabiatning bebaho ne'mati hamda barcha insonlar uchun umumiy boylikdir. Shu sababli undan foydalanishda adolat, hamkorlik, o'zaro hurmat va mas'uliyat tamoyillariga amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayniqsa, transchegaraviy daryolar va suv havzalaridan foydalanishda davlatlar o'rtasidagi kelishuv, o'zaro ishonch va ekologik manfaatlar uyg'unligini ta'minlash zamon talabi hisoblanadi. Suv resurslaridan noto'g'ri va samarasiz foydalanish ekologik inqirozlar, ijtimoiy ziddiyatlar hamda iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa suvga nisbatan insoniyatning ma'naviy munosabatini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Shuningdek, suvni asrash va undan oqilona foydalanish masalasi ekologik madaniyatni rivojlantirish bilan chambarchas bog'liqdir. Yosh avlod qalbida tabiatga ehtiyotkorona munosabat, suvni tejash va ekologik mas'uliyat tuyg'ularini shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Zero, suvni muhofaza qilish — bu nafaqat bugungi kun, balki kelajak avlod oldidagi ma'naviy burch hamdir.

Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, zamonaviy ekologik texnologiyalarni joriy etish, suv resurslarini boshqarishda adolatli mexanizmlarni ishlab chiqish va ekologik diplomatiyani rivojlantirish orqali transchegaraviy suv muammolarining oldini olish mumkin. Shu jihatdan qaraganda, suv masalalariga falsafiy-ma'naviy

yondashuv insoniyatni tabiat bilan uyg'un yashashga, tinchlik va barqaror taraqqiyot sari yetaklaydigan muhim omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Imom al-Buxoriy. Al-jome' as-sahih. — Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Falsafa: oliy ta'lim muassasalari uchun darslik / R. Tojiyev va boshqalar. — Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2020.
5. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
6. UNESCO. Water and Sustainable Development Report. — Paris, 2023.